

HET BIJBELSE KERNWOORD ANATHEMA

A. TEKSTGEGEVENS

Kerntekst: 'Indien iemand de Heere Jezus Christus niet liefheeft, die zij een vervloeking; Maranatha.(1 Kor.16:22). Zie verder: 1 Kor.12:3 en verder: Luk. 21:5; Rom. 9:3; Gal. 1:8vv; ¹ Hand. 23:12, 14. vgl. ook 2 Thess.3:14v.

B. BETEKENIS VAN HET WOORDGEBRUIK IN ANTIEK GRIEKS, IN DE LXX EN IN HET OT

Oorspronkelijk betekende anathema: te offeren aan de goden. Het Griekse woord ' anathema betekent letterlijk: iets dat is opgeslagen in een heilige plaats, aan een godheid is gewijd en voor die god bestemd. In Griekenland en de Septuaginta heeft het woord anáthema een godsdienstige betekenis.

In de Septuaginta betekent het woord echter vooral: het aan de toorn van God prijs gegevene, het aan de vernietiging gewijde en prijsgegevene. Het dient dan ter vertaling van een Hebreeuwse woord chèrèm = iets aan de vernietiging toegewijd; een ban. Vgl. Lev. 27:28f.; Deut. 7:26; 13:17; Joz. 6:17v.; 7:11vv.

De oorspronkelijke betekenis van dit Hebreeuwse woord is het afgesnedene. D.w.z. bepaalde voorwerpen of mensen werden voor "afgesneden" verklaard, d.i. afgesneden of onttrokken aan het gewone leven, omdat het geheel aan de godheid gewijd werd. Als bijv. de vijand 'verbannen' werd verklaard, mocht niets van hem aan mensen toevallen, maar werd hij met alles wat hij bezat aan de godheid gegeven. Praktisch kwam dit hierop neer, dat hij en het zijne geheel vernietigd werden: de mensen en het vee werden gedood, de steden verwoest en alle buit verbrand (Joz. 6:21 over het verbannen van alles in Jericho van man tot vrouw, van kind tot de oude, tot de os en het kleine vee, en de ezel door de scherpte des zwaards). Daarom kan de ban een ander woord worden voor dood(straf), speciaal voor afgodendienaars (Ex. 22:20; Deut. 13:13vv.).²

¹ In deze voordracht is gebruik gemaakt van 1. ds. F.J. Pop, *Bijbelse woorden en hun geheim*; 's Gravenhage 1964; 2. ds. C.den Boer, *De eerste brief van Paulus aan de Korinthiërs XII-XVI*, Kampen 2000, 2^e dr.. 3. *Dictionary of Paul and his letters* (ed. Gerald F. Hawthorne/ Ralph P. Martin); Leicester 1993; R. Y. K. Fung, s.v. Curse, Accursed, anathema, blz. 199v. 4. Easten Bible Dictionary (in Bible Works); 5. Verschillende commentaren (zie o.a. in Excursen en in de noten)

² De afbeelding toont de steenhoop die overbleef na de steniging van Achan, de dief die nadat hij het gebannene van Jericho zich had toegeëigend., zelf met al de zijnen en het zijne een gebannene ('cherem') werd (Joz. 7:10vv). De dictionary Easten Bible Dictionary (in Bible Works) schrijft: 'The *anathema* or *herem* was a person or thing irrevocably devoted to God (Le 27:21,28) and "none devoted shall be ransomed. He shall surely be put to death" (Le 27:29). The word therefore carried the idea of devoted to destruction (Nu 21:2, 3 Jos 6:17) and hence generally it meant a thing accursed. In (De 7:26) an idol is called a *herem* = *anathema*, a thing accursed.'

C. BETEKENIS VAN HET WOORDGEBRUIK IN HET NT

In de betekenis van wijgeschenk komt het woord anáthema in het N.T. alleen voor in Luk. 21:5 ('anathémata' = begiftigingen van de tempel in de SV). In de betekenis van „ban" komen wij het in het N.T. tegen in 1 Kor. 12:3; 16:22; Gal. 1:8v.; Rom. 9:3; Openb. 22:3.³

Het woord 'anathema' is afgeleid van een werkwoord, dat de betekenis heeft van: iemand een zaak voorleggen, opdat er een beslissing zal vallen. Festus legt bijv. de zaak Paulus aan koning Agrippa voor (Hand. 25:14) en Paulus legt aan de Jeruzalemse gemeente voor, welk evangelie hij de heidenen predikt, opdat zij daaraan haar fiat zal geven (Gal. 2:2).

1 Kor. 12:3; 16:22

Opmerkelijk is vooral 1 Kor. 12:3. Hier geeft de apostel het signalement van het leven uit de Geest, van het Pinksterleven. Hij schrijft: *Daarom maak ik u bekend*(er is geen discussie over mogelijk), *dat niemand, die door de Geest Gods spreekt, Jezus een vervloeking noemt; en niemand kan zeggen, Jezus de Heere te zijn, dan door de Heilige Geest* (vs. 3). Niemand, door de Geest Gods sprekende, zegt: 'ANATHEMA JËSOUS' = vervloekt is Jezus! De uitroep betekent hier: 'Jezus is (indicatief) of zij (imperatief) vervloekt'. Paulus bedoelt: het is onmogelijk, dat iemand die door de Geest tot spreken gedreven wordt, zou zeggen: Jezus zij aan de vernietiging prijsgegeven. Juist het tegenovergestelde zal hij zeggen: 'Jezus is Heere' (Kurios). De Heilige Geest maakt van u kloeke en rotsvast getuigen. En dan zijn er twee uitersten. Het is hier zwart of wit: een van beiden. Daar is iemand die uitroept: 'Jezus anathema' . Een ander zegt: 'Jezus Kurios'. En dat is een verschil als tussen de nacht en de dag.

Wat bedoelt Paulus hiermee? Laten we eerst de uitroepen zelf goed bekijken. 'Jezus anathema' betekent: weg met Jezus. Ban Hem uit uw leven. Maar wie zegt er nu zoiets? Sommige uitleggers denken, dat we hierbij moeten denken aan een uitroep van de kant van de Joden. Zij zouden het vooral zijn geweest in Korinthe, die Jezus en Zijn volgelingen vervloekten. Het kan echter ook zijn, dat Paulus hiermee doelt op Korinthische christenen die bij de Romeinse overheid aangeklaagd waren, omdat zij niet wensten te offeren aan de staatsgoden en de keizer te Rome (dat verdroeg zich niet met hun belijdenis, nl. dat Jezus 'Kurios' is) en die daarom gedwongen werden om de Naam van Jezus te vervloeken.

Welnu, in zo'n geval - aldus de apostel tot de gemeente van Korinthe - kan men niet zeggen, dat iemand door de Geest spreekt. Zo'n afvallige tast met zo'n publieke verloochening van Jezus het meest wezenlijke van het geloof aan. Hij overschrijdt een onherroepelijke grens Jezus 'Kurios'. Daartegenover echter: het leven uit de Geest wordt gekenmerkt door het onaantastbare en ook in de moeilijkste omstandigheden beleden geloof, dat Jezus 'Kurios' is.

Onze gedachte is, dat Paulus hier doelt op afvalligen die in een situatie van vervolging geprest werden om de Naam van Jezus te vervloeken. Wellicht (zie ook het boek Handelingen) zijn er reeds halverwege de eerste eeuw christenen bij officiële Romeinse instanties aangeklaagd vanwege hun weigering om aan de staatsgoden en aan de keizer te offeren en werden zij in

³ Zie J. Behm in G. Kittel, 'anathèmi', enz., *Theologisches Wörterbuch zum NT, Bnd. I*, Tübingen 1933, S. 356f. Zie ook Leon Morris in *1 Corinthians*, Tyndale New Testament Commentaries Revised Edition, Leicester/ Grand Rapids 1988/1, p. 164f.

processen daartoe gedwongen. De Romeinse gouverneur van Bithynië, Plinius de Jongere, heeft over de vraag, of christenen ter dood mochten worden gebracht om deze reden met de Romeinse keizer Trajanus in elk geval gecorrespondeerd (zie: Plinius, Brieven 10:96). We zijn dan evenwel een halve eeuw verder in de tijd. Zie hierover Helmuth Koester, *Introduction to the New Testament 2, History and Literature of early Christianity*, Philadelphia/Berlin and New York 1982, p. 334ff.

In 1 Kor. 16:22 ligt een en ander nog weer iets anders. Hier schrijft Paulus: *Indien iemand de Heere Jezus niet liefheeft, die zij een vervloeking; Maran-atha!* Dit is een soort eigenhandige groet van de apostel. Maar het is tegelijk ook een laatste waarschuwing: Iemand die de Heere Jezus niet liefheeft, kan niet tot de gemeente (blijven) behoren. Op het moment van schrijven is dit anáthema een laatste kreet van een zeer bezorgde apostel, die daarmee wil aansporen en vermanen tot liefde jegens de Heere Jezus. Fee heeft terecht de wijd verbrede mening afgewezen, dat in 1 Kor.16:22 gerefereerd is aan een ban waardoor onwaardigen werden uitgesloten van de deelname aan het Heilig Avondmaal. Volgens Fee (zie onder) gaat het hier over Paulus' laatste waarschuwing aan zijn Korinthische opposenten die zouden kunnen worden verleid om ongehoorzaam te zijn aan de uitdrukkelijke bevelen die hij zojuist aan hen geschreven heeft (zie Fee, 834-35, 887-39).

Excurs

Jezus anathema?

Het blijft moeilijk uit te leggen, op wie Paulus kan hebben gedoeld bij de exclamatie 'Jezus anathema'. Dat hij hier slechts een hypothetische mogelijkheid zou opperen, ligt niet voor de hand. Dacht hij dan wellicht aan Joodse tegenstanders bijv. van de synagoge van Korinthe (vgl. Hand. 18:6), zich herinnerend, hoe hij ook zelf de christelijke gemeente en daarin Jezus Zelf had vervolgd (Hand. 26:11)? En was er in Korinthe al spoedig een dusdanige scheiding tussen kerk en synagoge gekomen, dat Joden christenen en hun Jezus verwensten? Een opnieuw kruisigen (bannen) van Jezus als op Golgotha. W. de Boor, *Die erste Brief des Paulus an die Korinther* (Wuppertaler Studienbibel; Wuppertal 1986/9, S. 199 noot 3 acht deze vloekspreuk inderdaad een typisch Joodse aangelegenheid. Zo ook J. A. Bengel, *Gnomon*, Auslegung des Neuen Testamentes in fortlaufenden Anmerkungen, Bnd. II, Stuttgart 19708, S. 195. Een andere opvatting is, dat Paulus hier de gelovigen van Korinthe zal hebben herinnerd aan wat zij vroeger deden, toen zij - door demonische geesten bezeten - Jezus en Zijn volgelingen vervloekten. Zo Gordon D. Fee, *The first epistle to the Corinthians* (The New International Commentary on the New Testament, Grad Rapids 1988/2, p. 578ff.

Er zijn echter ook uitleggers die meer denken aan een uiting binnen de christelijke gemeente zelf. Zo o.a. H. D. Wendland, *Die Briefe an die Korinther* (Das Neue Testament Deutsch 7, Göttingen 1968/ 12, S. 105f). Hij deelt het 'interessante vermoeden' van W. Schmithals, dat hier gedacht moet worden aan 'gnostische' christenen die de historische verschijning van de mens Jezus verachtten ten gunste van de hemelse Geest-Christus. Een vorm van docetisme dus, een ketterij die verwant is aan het Grieks dualistische denken (vgl. 1 Joh. 4:2). De moeilijkheid is hier echter, dat het bestaan van een gnostisch christendom in Korinthe in die tijd niet aantoonbaar is. Bovendien legt men met een exclamatie die een verwensing van de aardse Jezus zou inhouden, de bedoelde Korinthische christenen toch wel iets verregaands op de lippen.

Terecht wijst H. Conzelmann deze visie dan ook af als 'fantastisch'. Nog weer andere uitleggers, o.a. W.C. van Unnik, hebben gedacht aan geëxalteerde, extatische christenen die, met een herinnering aan Paulus' prediking, dat Jezus een vloek voor ons is geworden (Gal. 3:13), het 'Jezus anathema' (Jezus - een vloek) in positieve zin zouden hebben uitgeroepen. Dit is ook de

veronderstelling van Leon Morris (*a.w.*, p. 165). Het valt echter niet aan te nemen, dat men in Korinthe tot zulk een positieve duiding van zulk een verschrikkelijk vloekwoord kon komen.

Het raadsel van de godslasterlijke uitroep 'Jezus is vervloekt' (1 Kor.12:3) heeft aanleiding gegeven tot een overvloed van meningen en opvattingen, inclusief de suggesties dat het een verwijzing is naar:

- 1) het pre-christelijk verleden van de lezers (of van Paulus' zelf, die christenen dwong lasterlijk over Jezus te spreken);
- 2) de confrontatie met Joodse vervolgers of Romeinse magistraten;
- 3) het radicale dualisme van gnostici te Korinthe die de hemelse Christus verhieven ten koste van de aardse Jezus;
- 4) christelijke extatici die een extatische ervaring die over hen kwam weerstonden;
- 5) christelijke extatici die toegaven aan een uitbarsting van emotie en uiting gaven aan een uitdrukking die Paulus oordeelde godslasterlijk te zijn;
- 6) de opvatting om de uitroep niet als een werkelijke uiting in een Korinthische gemeentesamenkomst te verstaan, maar als een verwijzing naar wat zij die niet de Heilige Geest hebben (i.e. niet-christenen, hetzij Jood hetzij heiden) zeggen omtrent Jezus, in tegenstelling tot de christelijke belijdenis van Jezus als Heere. De laatste opvatting is waarschijnlijk de beste oplossing. Aldus *Dictionary of Paul and his letters* (ed. Gerald F. Hawthorne/ Ralph P. Martin); Leicester 1993; R. Y. K. Fung, s.v. Curse, Accursed, anathema, blz. 199v.

Gal. 1:8vv

Gal.1:8vv en 1 Kor. 16:22 zijn belangrijk, omdat de kerkelijke ban van later tijd op deze teksten gegrond wordt. In Gal. 1:6vv keert Paulus zich tegen hen, die een ander evangelie brengen dan het zijne of het evangelie van Christus verdraaien. Hij roept de Galatiërs op onwankelbaar vast te houden aan het door hem verkondigde evangelie en zich door niemand daarvan te laten afbrengen, al zou het een engel uit hemel zijn. *Doch al ware het ook, dat wij, of een engel uit de hemel u een Evangelie' verkondigde buiten hetgeen wij u verkondigd hebben, die zij vervloekt.*

Zo'n alternatieve heilsboodschapper wordt door de apostel verbannen verklaard, d.i. prijsgegeven aan de vernietiging. Het spreekt vanzelf, dat zo iemand niet in de gemeenschap der christenen kan blijven leven; hij wordt uitgestoten, zoals vroeger in Israël de afgodendienaar in de ban werd gedaan en uit de volksgemeenschap verwijderd werd, door hem met de dood te straffen. Dat gebeurt in de christelijke gemeente niet. Maar wel geeft men hem prijs, verbreekt men elke vorm van contact met hem; men past op hem de excommunicatie toe.

Rom.9:3

Dit anáthema van Gal. 1:8vv en 1 Kor. 16:22 is een godsdienstige uitspraak, die voor het besef van de apostel tot voor God geldt. Het gaat om een prijsgeven aan het bederf, een afsnijding (outcast) uit de gemeenschap met Christus/ het Koninkrijk van Christus. Dat blijkt ook uit Rom. 9:3. In het voorafgaande vers betuigt Paulus hoe hij eronder lijdt, dat zijn mede-Joden het evangelie niet aannemen. Hij schrijft: *Want ik zou zelf wel wensen verbannen te zijn van Christus, voor mijn broeders, die mijn maagschap zijn naar het vlees.* Paulus zou persoonlijk „verbannen van Christus wensen te zijn" als dit zijn broeders, zijn verwanten naar het vlees, tot het geloof in Christus zou brengen. In het Grieks staat letterlijk: 'Ik wenste wel, dat ik zèlf een anáthema zou zijn, gescheiden van Christus, ter wille van mijn broeders.' M.a.w. hij zou het offer

van zijn eigen volkomen uitstoting uit de gemeenschap met Christus gaarne brengen, als dit zijn volk ten goede zou komen.⁴

Openb. 22:3

Deze uitstoting uit de gemeenschap, waarin het heil en het leven zijn, is iets zo vreselijks, dat Openb. 22:3 de heilstijd der toekomst o.a. kan beschrijven onder het aspect, dat *er geen vervloeking meer zal zijn tegen iemand* (in het Grieks niet anáthema, maar katáthema). Dit is een citaat uit Zach. 14:11 waarin van het Jeruzalem van Gods machtige toekomst staat geschreven, ‘dat het zo veilig is, omdat er geen goddelijke verdelging meer dreigen zal, geen ban, zoals de Joodse natie die reeds had ondergaan (Jes. 43:28; Jer. 25:9; Mal.4:6)’.⁵ In het nieuwe Jeruzalem, het paradijs van de eindtijd zal een vloek geen inwoner ooit meer treffen. ‘Hoe zullen zij elkander daar vertellen van Gods wondere leidingen, al de vromen van de oude dag en Gods kinderen uit alle eeuwen, uit alle volken, uit alle landen !’⁶

Hand. 23:12, 21

In Hand. 23:12, 21 heet het van de Joden, die een complot (samenrotting; S.V.) tegen het leven van Paulus gemaakt hebben, dat zij *zichzelf, vervloekten, zeggende, dat zij noch eten noch drinken zouden, totdat zij Paulus zouden gedood hebben*. De bedoeling is duidelijk: zij riepen het goddelijk gericht over zichzelf in voor het geval zij iets zouden nuttigen vóór de aanslag op de apostel een feit was geworden. Op dezelfde wijze vervloekt (Gr.’anathematidzoo’) Petrus zich in Mark. 14:71, daarmee uitsprekend, dat hij zich aan het verderf prijsgeeft voor het geval hij een discipel van Jezus zou zijn.

D. SAMENVATTING

1. De Bijbel is er niet onduidelijk in, dat Gods vloek kan rusten op iemand/ een volk die/ dat zich vergrijpt aan het door God gebannene. God zegent heel graag, maar straft ook wat zich blijvend tegen Hem verzet. Deze notie kan en mag in de prediking vandaag niet ontbreken. Het is vreselijk om Gods vloek te moeten dragen.

2. In het OT is er wat dit betreft het waarschuwend voorbeeld van Achan, de dief zich verrijkt met wat in Jericho door God is ‘weggevloekt’.

3. Het is een verregaand woord van liefde m.b.t. zijn eigen volk, het volk der Joden, dat Paulus in zijn brief aan de Romeinen betuigt liever een van Christus verstotene/ verbannene te zijn dan hen verloren te zien gaan. Wat hem het dierbaarste was geworden, zou hij opgeofferd hebben, als hij zijn volksgenoten maar behouden zou zien.

4. In het NT vervloekt de apostel Paulus die persoon, al was hij een engel uit de hemel, die een ander Evangelie brengt.’Kein anderes Evangelium’. Dat houdt niet in, dat er binnen de christelijke gemeente geen sprake kan zijn van verschillen in inzicht en nuanceringen

⁴ De dictionary Easten Bible Dictionary (in Bible Works) zegt: ‘The apostle here does not speak of his wish as a possible thing. It is simply a vehement expression of feeling, showing how strong was his desire for the salvation of his people.’

⁵ Aldus Dr. E. H. Edelkoort, *De profheet Zacharia* (een uitlegkundige studie); Baarn 1945; blz. 167.

⁶ Aldus Dr. J. H. Gunning J. Hzn, *Het boek der toekomst (De Openbaring van Johannes voor de gemeente des Heeren toegelicht)*; Utrecht 1900; blz. 426.

in periferische zaken. Daar moet ruimte voor zijn. Maar waar het gaat om de kernen van het Evangelie (en daar rekenen wij zeker toe: de leer van de verkiezing en verwerping van eeuwigheid en de leer van de rechtvaardiging van de goddeloze), is tolerantie uit den boze. Helaas leven wij in een tijd waarin ‘inspraak’ van velen een modewoord is, juist ook waar het de hoofdzaken van de leer des heils betreft en dat niet zelden ten koste van de heldere leer van Gods Woord.

5. In de eerste eeuwen van onze christelijke jaartelling hebben christenen door Gods genade de verleiding weerstaan om hun belijdenis uit levensbehoud ‘Jezus is Kurios’ in te wisselen voor ‘de Romeinse keizer...is Kurios’ . Zo zijn er later (bijv. in de tijd van de Reformatie en ten tijde van de vervolging door de Hugenoten) christenen geweest die de vervloeking door God meer vreesden dan de veroordeling tot de brandstapel en de galeien of een doodstraf van tientallen jaren gevangenschap in de Bastille. En zo zijn er in vele landen vandaag nog steeds volgelingen van Jezus die geen kwaad woord van hun Meester Jezus over de lippen krijgen, zelfs niet als zij jarenlange gevangenisstraffen of verbanning naar eenzame oorden moeten verduren.

Wie in Aigues-Mortes komt (Zd. Frankrijk), gaat zeker ook een kijkje nemen in de torengevangenis waar enkele honderden jaren geleden Marie Durant gevangen is gezet. Een Hugenoten-meisje, 14 jaar oud. Zij en dertig andere vrouwen. Daar heeft ze 38 jaar lang vastgezeten. En toen ze er eindelijk uit mocht, liet ze één woord achter op de muur van haar gevangenis, het woord 'Weersta' ('resistez').

6. Welk een voorrecht een plaats te hebben in het nieuwe Jeruzalem en daaruit nooit meer weg te moeten gaan, zoals Adam en Eva in het paradijs weg moesten na hun zondeval.

7. In de tijd van de Reformatie is er door het gezag van de RK. Kerk een aantal uitspraken uitgevaardigd waarin de leer van de rechtvaardiging van de goddeloze door het geloof alleen in de ban is gedaan (Concilie van Trente). Bij hoeveel zaken die door dit concilie zijn genoemd, wordt telkens het ‘hij zij vervloekt’ uitgeroepen. Maarten Luther is in die tijd eveneens vogelvrij verklaard en geëxcommuniceerd. Hieruit kunnen wij leren, dat wij en in de kerk en in de samenleving uiterst behoedzaam moeten zijn in het weerspreken van een leer en persoon die naar de Schriften is.

8. In het oude Liturgieboek van de Nederduits Gereformeerde Kerk in Nederland waren twee formulieren opgenomen die dienden a) om af te snijden hen die in grote zonden en zware ergernis leefden en ook een formulier van wederopneming van de afgesnedene na vermaning, voorbeden en boetedoening. Deze formulieren zijn geheel in onbruik geraakt. Zou het niet aan te bevelen zijn in onze tijd van grote verwarring in geestelijk en moreel opzicht om de zaken in deze formulieren verwoord, te heroverwegen. Dit doet overigens niets af van het feit, dat er in de geschiedenis van de christelijke kerk vaak zeer ten onrechte gelovigen in de ban zijn gedaan.⁷

⁷ Over excommunicatie (Wikipedia/ Internet)

De afsnijding van de gemeente is de laatste trap van de kerkelijke tucht of kerkelijke censuur, zoals die wordt toegepast in de kerken van calvinistische structuur. Hierbij wordt iemand die herhaaldelijk en langdurig gezondigd heeft van de gemeente afgesneden. Dit houdt in dat deze persoon niet meer de

sacramenten mag ontvangen (in de calvinistische traditie: Doop en Heilig Avondmaal). Dit houdt ook in dat eventuele kinderen die tijdens de censuurstelling geboren worden niet gedoopt kunnen worden. Iemand die afgesneden is of "onder censuur staat" kan wel weer terugkeren in de gemeente, vaak via openbare schuldbelijdenis en het nalaten van de zonde.